

КОСОВО И МЕТОХИЈА
У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ
(ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ
КОНТЕКСТ)

National Museum Kraljevo
Institute for Political Studies, Belgrade

KOSOVO AND METOHIJA IN THE TWENTIETH CENTURY (HISTORICAL AND GEOPOLITICAL CONTEXT)

Collection of works

Editor-in-Chief
Darko Gučanin

Editors
Ljubodrag P. Ristić
Milomir Stepić

Kraljevo – Belgrade, 2025

Народни музеј Краљево
Институт за политичке студије, Београд

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ (ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ)

Зборник

Главни и одговорни уредник
Дарко Гучанин

Уредници
Љубодраг П. Ристић
Миломир Степић

Краљево – Београд, 2025.

НАУЧНИ ОДБОР:

Академик Љубодраг ДИМИЋ,
Српска академија наука и уметности,
Београд

Проф. др Зоран МИРКОВИЋ,
Правни факултет Универзитета
у Београду

Др Љубодраг П. РИСТИЋ,
Београд, председник

Проф. др Миломир СТЕПИЋ,
Институт за политичке студије, Београд

Др Предраг ТЕРЗИЋ,
градоначелник Краљево

Ђорђе СТЕПИЋ,
Правни факултет Универзитета у Београду,
научни секретар

Дарко ГУЧАНИН, директор,
Народни музеј Краљево

Немања ТРИФУНОВИЋ,
Народни музеј Краљево

Тиана ЈОВАНОВИЋ,
Народни музеј Краљево, секретар

SCIENTIFIC COMMITTEE:

Academician Ljubodrag DIMIĆ,
Serbian Academy of Sciences and Arts
Belgrade

Prof. Zoran MIRKOVIĆ,
Faculty of Law, University of Belgrade,
Belgrade

Ljubodrag P. RISTIĆ, PhD
Belgrade, Chairman

Prof. Milomir STEPIĆ, PhD,
Institute for Political Sciences, Belgrade

Predrag TERZIĆ, PhD,
Mayor of the City of Kraljevo

Djordje STEPIĆ,
Faculty of Law, University of Belgrade,
Belgrade, scientific secretary

Darjko GUČANIN, director
National Museum Kraljevo

Nemanja TRIFUNOVIĆ,
National Museum Kraljevo

Tiana JOVANOVIĆ, secretary
National Museum Kraljevo

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Академик Љубодраг ДИМИЋ

Академик Мира РАДОЈЕВИЋ

Др Радмила РАДИЋ

Др Миша СТОЈАДИНОВИЋ

Др Љубодраг П. РИСТИЋ

REVIEWERS:

Academician Ljubodrag DIMIĆ

Academician Mira RADOJEVIĆ

Radmila RADIĆ, PhD

Miša STOJADINOVIĆ, PhD

Ljubodrag P RISTIĆ, PhD

Зборник радова

**КОСОВО И МЕТОХИЈА У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ
(ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ)**

објављен је захваљујући финансијској подршци Града Краљево.

Collection of works

**KOSOVO AND METOHIJA IN THE TWENTIETH CENTURY
(HISTORICAL AND GEOPOLITICAL CONTEXT)**

is published thanks to the financial support of the City of Kraljevo.

САДРЖАЈ CONTENTS

ПРЕДГОВОР	11
PREFACE	15
 Љубодраг ДИМИЋ	
КОСОВО И МЕТОХИЈА (ИСТОРИЈСКИ ПРОЦЕСИ И ДЕМОГРАФСKE ПРОМЕНЕ 1912–1945)	19
Ljubodrag DIMIĆ	
KOSOVO AND METOHIJA (HISTORICAL PROCESSES AND DEMOGRAPHIC CHANGES 1912–1945)	486
 Миломир П. СТЕПИЋ	
ТОПОНИМИ КАО ИДЕНТИТЕТСКИ ОРИЈЕНТИРИ: КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИ ПРИМЕР ГЕОПОЛИТИЧКЕ ФУНКЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ	51
Milomir P. STEPIC	
TOPONYMS AS IDENTITY LANDMARKS: KOSOVO AND METOHIJA AS AN EXAMPLE OF GEOPOLITICAL FUNCTIONALIZATION	63
 Ненад М. АНТОНИЈЕВИЋ	
ЈЕДНА ПЕРЦЕПЦИЈА ЗЛОЧИНА АЛБАНСКИХ КВИСЛИНГА НАД СРПСКИМ СТАНОВНИШТВОМ	65
Nenad M. ANTONIJEVIC	
ONE PERCEPTION OF CRIMES COMMITTED BY ALBANIAN QUISLINGS AGAINST THE SERBIAN POPULATION	79
 Игор Ђ. ВУКАДИНОВИЋ	
ПОЛОЖАЈ АЛБАНАЦА У СРБИЈИ И ЈУГОСЛАВИЈИ У КОНТЕКСТУ ПОЛОЖАЈА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У СУСЕДНИМ ДРЖАВАМА (1945–1969)	81
Igor Đ. VUKADINOVIC	
THE POSITION OF ALBANIANS IN SERBIA AND YUGOSLAVIA IN THE CONTEXT OF POSITION OF NATIONAL MINORITIES IN THE NEIGHBOURING COUNTRIES (1945–1969)	98

Петар Р. РИСТАНОВИЋ

ПОКУШАЈ СТВАРАЊА „ПАРТИЈЕ РАТА КОСОВА“ 1984. ГОДИНЕ: КОРЕНИ И УТИЦАЈ	99
---	----

Petar R. RISTANOVIĆ

THE ATTEMPT TO ORGANIZE THE KOSOVO WAR PARTY IN 1984: ROOTS AND INFLUENCE	116
--	-----

Божица Ж. СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

ПРИВРЕДНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	117
--	-----

Božica Ž. SLAVKOVIĆ MIRIĆ

ECONOMIC POTENTIALS OF KOSOVO AND METOHIJA BETWEEN TWO WORLD WARS	131
--	-----

Ратомир МИЛИКИЋ, Миомир ГАТАЛОВИЋ

ПРИЛОЗИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ РУДАРСКОГ КОМПЛЕКСА <i>ТРЕПЧА</i> НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ 1925–1974. ГОДИНЕ	133
--	-----

Ratomir MILIKIĆ, Miomir GATALOVIĆ

CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF HISTORY OF THE <i>TREPČA</i> MINING COMPLEX IN KOSOVO AND METOHIJA 1925–1974	155
---	-----

Јован ЈАЊИЋ

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ОЧУВАЊУ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ И ДУХОВНОГ БИЋА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У 20. ВЕКУ	157
--	-----

Jovan JANJIĆ

SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN THE PRESERVATION OF THE SERBIAN NATIONAL AND SPIRITUAL BEING IN KOSOVO AND METOHIJA IN THE 20 TH CENTURY	173
--	-----

Велибор В. ЏОМИЋ

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У XX ВЕКУ	175
--	-----

Velibor V. DŽOMIĆ

SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN KOSOVO AND METOHIJA IN THE 20 TH CENTURY	196
---	-----

Милош КНЕЖЕВИЋ

ОБЛИЦИ ЛАЖНЕ ДРЖАВЕ „КОСОВО”: ГЕОПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ КОСОВСКОГ КРИВОТВОРЕЊА	197
--	-----

Miloš KNEŽEVIĆ

SHAPES OF THE FAKE STATE “KOSOVO”: GEOPOLITICAL FACTORS OF KOSOVO COUNTERFEITING	217
---	-----

Љубиша ДЕСПОТОВИЋ, Вања ГЛИШИН

КОСОВО И МЕТОХИЈА – ПОСЛЕДИЦЕ ВИШЕДЕЦЕНИЈСКЕ АТЛАНТИСТИЧКЕ ОКУПАЦИЈЕ И МОГУЋЕ ПОЛИТИЧКЕ ОПЦИЈЕ ЗА ЊЕНО ОКОНЧАЊЕ	219
---	-----

Ljubiša DESPOTOVIĆ, Vanja GLIŠIN

KOSOVO AND МЕТОHIЈА - CONSEQUENCES OF DECADES OF ATLANTICIST OCCUPATION AND POSSIBLE POLITICAL OPTIONS FOR ENDING IT	234
---	-----

Милутин Д. ЖИВКОВИЋ

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ. ВОДИЧ ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ	235
---	-----

Milutin D. ŽIVKOVIĆ

KOSOVO AND МЕТОHIЈА IN WORLD WAR II. A GUIDE TO RESEARCH	250
---	-----

Божица Ж. СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

ПРИВРЕДНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА¹

Сажетак: Природна богатства у виду планина, шума, река, клисура, као и плодна земља, одређивали су географски значај Косова и Метохије. Клима на овом простору је умерено континентална са средоземним утицајем који продире долином Дрима и Белог Дрима. Рударски потенцијал Косова и Метохије је веома значајан, а концесије су често даване страним инвеститорима. Бање и термални извори играли су важну улогу у лечењу многих болести, али су у периоду између два светска рата на Косову и Метохији биле неуређене и са малим бројем посетилаца. Географски, геополитички, рударски, бањски потенцијали Косова и Метохије и данас одређују овај простор као важан и неотуђиви део Србије.

Кључне речи: Бање, Косово и Метохија, Југославија, Јужна Србија, рударство.

Географски и геополитички значај Косова и Метохије

Простор Косова и Метохије у периоду између два светска рата улазио је у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца као део покрајине Јужне Србије, затим у оквир Врањске, Косовске, Рашке и Зетске области², а од 1929. у састав Краљевине Југославије као део Вардарске, Моравске и Зетске бановине.³

¹ Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

² *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954*, Београд 1955, 45–48; *Службене новине Краљевине СХС*, 28. април 1922, 1–2.

³ *Збирка Службеног гласника* 1929, 4–5; *Политика*, 4. октобар 1929, 3; *Политика*, 3. септембар 1931, 3; Сенка Бабовић Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини: 1921–1941*, Подгорица 2002, 66.

Подручје Косова и Метохије простире се између $41^{\circ}50'58''$ и $43^{\circ}15'42''$ северне географске ширине и $20^{\circ}01'30''$ и $21^{\circ}48'02''$ источне географске дужине у југозападном делу Србије.⁴ Најсевернија тачка овог подручја је на падинама Копаоника код места Трешњице, најјужнија на врху Кепи и Бард (2595 м), најзападнија на Мокрој планини, западно од Пећи, а најисточнија на узвишењу Криво брдо, северозападно од Врања. Косово и Метохија обухватају простор од 10.690 км²,⁵ али не представљају једну одређену географску целину већ захватају и периферне делове Шаре, Динарских планина и јужни део Копаоника.⁶ Територија Косова и Метохије обухвата и Призренску котлину (део Метохије у ширем смислу)⁷ и шарпланинско подручје са четири средњовековне жупе: Сиринићем, Средском, Опољем и Гором. Такође, раздвојени су ниским и средњим планинама (Чичавица 1091 м, Голеш 1029 м, Дреница 1024 м, Црнољева 1177 м, Неродимска планина 1523 м и Жар 1723 м) и брдским земљиштем састављеним од палеозојских стена, лапора и пешчара, а на југу Превалачким превојем између Средачке и Сиринићке жупе и Урошевца.⁸

Нижи предео чини 36,5% Косова и Метохије. На истоку обухвата Косовски, Горњоморавски и Криворечки, а на западу Метохијски басен. Бранислав Крстић наводи да је Метохија „склоњени и питоми део Балкана“, док је Косово „богата територија на једној од најважнијих раскрсница“.⁹ Косово поље је котлина пространа 502 км² (дугачко око 84 км, најшире око 20 км), лежи на просечној надморској висини од 543 м, и пружа се од Качаничке клисуре на југу до Ибарске клисуре на северу (код Косовске Митровице). Оивичено је планинама Шаром, Скопском Црном Гором на југу, Жеговцем и Голаком на истоку, Копаоником на северу и Чичавицом, Голешом и Црнољевском планином на западу.¹⁰ Највећа висина је код Урошевца (580 м).¹¹ Најнижи део од 500 м надморске висине, дуж реке Ситнице, представља пространу и равну котлину са језерским наслагама и набијеном смоницом, земљом која је тешка за обрађивање.¹² Мало Косово (Бранислав Нушић помиње да је Жупа Лаб у ствари Мало Косово) простире се на северозападу Косова (дуго је 16 км и широко око 5 км), уз реку Лаб.¹³ На југоистоку Косова и Метохије налази се ниска област Горње Мораве, а басен Криве реке налази се на источном делу овог подручја.¹⁴ Новобрдска област налази се између Косова Поља, река Лаба и Горње Мо-

⁴ *Косово: некад и данас*, уредник Михаило Малетић, Београд 1973, 1.

⁵ Али Хадри, *Косово и Метохија у Краљевини Југославији*, Београд 1969, 52.

⁶ *Косово: некад и данас*, 1.

⁷ Јован Цвијић је Призренски крај наводио издвојено „Метохија, околина Призрена и Косово“. Бранислав Крстић, *Косово између етничкој и историјској права*, Београд 1994, 14.

⁸ Б. Крстић, *Косово*, 14.

⁹ Б. Крстић, *Косово*, 14.

¹⁰ *Косово: некад и данас*, 16.

¹¹ Бранислав Нушић, *Косово: ојис земље и народа*, Ниш 2021, 14.

¹² Атанасије Урошевић, *О Косову: градови, насеља и друштва антропогеографски сисии*, Приштина 2009, 170–171, 180.

¹³ Косовка Ристић, *Мало Косово: антропогеографска студија*, Приштина 1971, 9–50.

¹⁴ *Косово: некад и данас*, 16.

раве. На крајњем северу је Пруговац, а на југу је долина реке Приштивке. Козница и Велика планина чине део новобрдске планинске области, у којој се такође налази и вулканска област Жегавац.¹⁵ На крајњем југу налазе се огранци Скопске Црне Горе, који се спуштају према Горњоморавској котлини.¹⁶

Качаничка клисура је дуга 23 км, уска и дубоко усечена између Шар-планине и Скопске Црне Горе, кроз коју је водила саобраћајна артерија ка Скопљу. Због своје шумовитости сматрана је „романтичном“¹⁷, али је била погодна за разбојничке и пљачкашке упаде.¹⁸ Руговска клисура, дуга 20 км, истицала се „огромним стенама које су се дизале сасвим стрмо до висине од 2.000 метара, поред пећина у којима су некада живели испосници и молили се Богу, док се велики број поточића уз шумне падове, слива у дубину“.¹⁹ Ова клисура значајна је и због повезивања јужног дела Јадранског приморја са унутрашњошћу земље.²⁰

Метохија (средњовековни метох означава земљишни посед манастира и цркава, који је обухватао област са више села²¹) простире се паралелно са Косовим пољем, дужином око 60 км (најшира 23 км) на просечној надморској висини око 550 м. Настала је постепеним спуштањем и отицањем језера бројним рекама у сливу Белог Дрима (слив Јадранског мора). Котлинског је облика, алувијална, са наизменичном равницом и брежуљкастим земљиштем, плодна и проходна у свим правцима. Планине на западу, југу и северу стрмо се издижу из котлине са дубоко усеченим клисурама (Руговска, Дечанска и др.). Метохија обухвата територију од Истока до Призренског басена. Између Проклетија, Шаре и дреничке планинске области налази се ниска Метохија. Северна Метохија налази се у горњем току Дрима, испод Подгора и Доње КLINE. Северни део зове се Подгор, са централним селом Исток. Источни део је Прекорупље, на левој страни Белог Дрима. Југозападни део између Пећке Бистрице и Белог Дрима представљају Прекове са око 25 села, а западни део, око Дечанске Бистрице, јесте Река са око 45 села. Средишња Метохија је ограничена Дримом, Дечанском Бистрицом и Ереником. На левој страни Дрима налази се Подрима. Јужну Метохију представља Призренска котлина са Призренским и Љубижданским пољем. Дренички басен је у централном делу Метохије, између Глоговца и Србице.²²

Природни распоред планина, река, долина, клисура отежавао је комуникацију Срба и Албанаца, с обзиром на етничку подељеност неких села и насеља, затим града и села, будући да је сељак био конзервативан и затворен у својој средини, а

¹⁵ Исто, 12.

¹⁶ Исто, 12–13.

¹⁷ *Ревија Туристичкој савеза Вардарске бановине Јуї*, април 1940, 12.

¹⁸ А. Урошевић, нав. дело, 21.

¹⁹ *Ревија Туристичкој савеза Вардарске бановине Јуї*, април 1940, 14.

²⁰ Григорије Божовић, *Слике Косова и Метохије: њујорк и рејоршаје*, Приштина 1998, 70–75.

²¹ Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. 2, И-М, Сремски Карловци; Нови Сад 2010, 392.

²² *Косово: некад и данас*, 13–16.

самим тим је успораван културни и просветни напредак. Ипак, преко Косовске котлине пролазиле су најважније балканске саобраћајнице, још од турског времена, али и природне комуникације путем река. Такође, током античке и средњовековне прошлости значајна историјска улога Косова и Метохије допринела је да се овај простор стратешки држи уз Србију. Све до ослобођења од турске власти, геополитички оквир био је одређен односом великих сила, што је узроковало и подстицало међуетничке сукобе, пре свега Срба и Албанаца. Такође, зачетак великоалбанске идеје и касније њено ширење, као и близина албанске границе, утицали су на несигурност становништва. Уласком у три бановине (Вардарска, Зетска, Моравска), Косово и Метохија били су подељени, чиме је држава желела да умири нестабилан крај поделом одговорности на три администрације, уз инсистирање на државном и националном унитаризму, али и да реши привредну кризу, културну и индустријску заосталост.

Планински венци Косова и Метохије

Са свих страна косовско-метохијско подручје ограђено је и испуњено високим и средњим планинама. Планински предели обухватају 63,5% површине Косова и Метохије, а већи део спада у Динарске планине (јужни део припада Хеленидима).²³ Јован Цвијић помиње да је повијање Проклетија из динарског у североисточни или метохијски правац, и такво исто повијање Паштрика, Коритника и Шар-планине на југу од Дрима, најинтересантнија морфолошка појава на Балканском полуострву, тако да се од Јадранског мора код Медове, па око Дрима до Призрена и Метохије, налази ниже земљиште уоквирено венцима напред поменутих високих планина.²⁴ На југу и југозападу налази се пространа Шар-планина између Качаничке клисуре и границе према Албанији, дуга око 80 км. Ову планину чини више рељефних области, Опоље и Драгаш са стрмим и уским долиницама, шумовита Гора са висином од 1500 м, а са подножја Цвилена простире се призренски Подгор, чији виши део прелази у Средску и Ошљак.²⁵ Између Ошљака и Шаре лежи Сиринићка жупа, на чијој јужној страни се налазе висови Љуботен, Ливадица, Језерска чука и Бистра.²⁶ Љуботен и највиши врх Бистра (2640 м), били су „најидеалнији смучарски терени у Краљевини Југославији”.²⁷ Коритник (2006 м) и Паштрик (1989 м) такође припадају шарпланинској области, а у њиховом оквиру је и Хас. Сем поменутих, шарпланинској области припадају и Качаничка, Призренска и Дримска клисура, које су створили Лепенац, Бистрица и Бели Дрим. Западни делови Косова и Метохије чине пла-

²³ Исто, 5.

²⁴ Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље: основе антропогеографије*, Загреб 1922, 70.

²⁵ *Косово: некад и данас*, 8.

²⁶ А. Урошевић, нав. дело, 194.

²⁷ *Ревизија Туристичког савеза Вардарске бановине ЈуГ*, децембар 1939, 6.

нински венац Проклетија. Јужни део Проклетија чине Јуничка, Дечанска, Кожњар, Лумбардска и Копривник планина. Ђеравица је највиша тачка од 2656 м. У горњем сливу Пећке Бистрице налази се Ругово са уском Руговском клисуром. Планине Хајла, Жљеб и Мокра налазе се на северном делу, а према Метохији прелазе у брдовити Подгор.²⁸ У оквиру Косова и Метохије налази се копаоничка област, чијој целини припада планина Рогозна (1000 м – 1200 м), у оквиру које се налази Бањска котлина. Копаоник је висока планина са преко 50 км дужине.²⁹ Планинска област Дренице простире се између Косовске и Метохијске котлине са преко 2000 км². У северном делу Дренице налази се Чичавица (1091 м), а у јужној Дреници планине Голеш, Дреничка и Црнољева са око 1000 м – 1500 м висине.³⁰ Милановац, Градиште и Козник представљају издвојен низ планина изнад Мируше, Топлухе и Белог Дрима.³¹

Шуме и шумарство

Средином двадесетих година 20. века више од 23% територије тадашње Јужне Србије било је под шумама; десетак година касније тај проценат се повећао на 25,8, тако да су шуме покривале површину од 945.477 хектара тадашње Вардарске бановине.³² Шуме су на Косову и Метохији прекривале 35% површине.³³ Шумска вегетација Јужне Србије била је разнолика и богата, пре свега храстовом, буковом, боровом, јеловом и смрчевом заједницом.³⁴ Ове шуме, у највећем делу свог пространства, биле су одређене природним законима да буду шуме лишћара (храста и букве). Храст је заузимао готово сва земљишта под шумом до 1000 м надморске висине, односно она најближа насељима, док је изнад 1000 м најраспрострањенија била буква.³⁵ У мањем делу и на већим надморским висинама, тешко приступачним и удаљеним од „удара секире“, налазиле су се шуме четинара.³⁶ Неуредне сече и стална испаша „унаказиле“ су облик и промениле садржину лиснатих шума и само у оним пределима где су насеља била ређа, шума је задржала део својих позиција. Управо због тога су ниске шуме биле најприсутније у Јужној Србији. У односу на површину, највећа пошумљеност била је у Лапском (68%), док је најмања била у

²⁸ Косово: некад и данас, 9.

²⁹ Исто, 10–11.

³⁰ Исто, 11.

³¹ Исто, 12.

³² Владан Јовановић, *Вардарска бановина 1929–1941*, Београд 2012, 390–393.

³³ *Војна енциклопедија*, уредник Никола Гавежић, IV, Београд 1985, 653; Божица Славковић, „Шуме и шумарство на Косову и Метохији 1929–1941“, *Историја 20. века* 2 (2013), 75–93.

³⁴ Божица Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији 1929–1941*, Београд 2018, 34.

³⁵ Драгољуб Петровић, „Стање шумарства у Србији и Јужној Србији и задаци његовог унапређења“, *Привредни лејопис Зајужбине Николе Сисаћа*, књ. I, Београд 1936, 324.

³⁶ Славковић Мирић, нав. дело, 34.

Грачаничком (37.1%) срезу. Те шуме су представљале „болеснике који животаре и којима треба брижљива нега и дужи одмор”.³⁷

Речни и језерски потенцијал

На Косову и Метохији налазио се хидрографски чвор Југославије. На Дрманској глави на Неродимској планини додирују се сливови Црног, Јадранског и Егејског мора.³⁸ Река Неродимка, позната је по бифуркацији, односно рачвању у два тока, где један преко баре Сазлије отиче у Ситницу и даље на север у Црно Море а други део у Лепенац и даље на југ у Егејско море.³⁹ Реке које долазе са Проклетија, Шаре и других високих планина су брзе, пуне слапова, водопада и вирова, а у летњим месецима обилују водом. У равни Косова и Метохије споро теку плитким и широким долинама, а преко лета многе пресуше. Најзначајније реке су Бели Дрим (дужина у Југославији 108,5 км), Ибар (104 км), Ситница, Биначка Морава и Лепенац. Речна мрежа у Метохији веома је густа. Најзначајније реке које теку према Белом Дриму јесу Пећка Бистрица (56 км, површина слива 470 км²), Дечанска Бистрица (53 км, површина слива 318 км²) и Ереник (површина слива 513 км²) са десне стране и Источка река (18 км, 434 км²), Клина (69 км, 423 км²), Мируша (35 км, површина слива 300 км²), Топлуга (36 км, површина слива 503 км²), Призренска Бистрица (31 км, површина слива 279 км²) и Плавска река (20 км, 278 км²) са леве стране. Ибар сем Ситнице има неколико мањих притока, Бистрицу са десне, а Бањску и Јошаничку реку са леве. Ситница је централна и најзначајнија река на Косову пољу (дужине 90 км, површине слива 2861 км²). Лаб протиче кроз Мало Косово и варошицу Подујево (59,5 км, 947 км²). Дреница извире под Црнољевом протиче кроз Дреничку област (41 км, а површина слива 438 км²). Биначка Морава извире на северним падинама Скопске Црне Горе (60 км, 1560 км²). Лепенац (58 км, 607 км²) лева је притока Вардара, настаје на северним падинама Шар-планине, на којој је познато скијалиште Брезовица. Неродимка настаје спајањем Мале и Големе реке, дужине 65 км, површине слива 209 км².⁴⁰

Косовскометохијско подручје, поред река, богато је и језерима. На Шари и Проклетијама налазила су се ледничка језера.⁴¹ На Шари их је било петнаестак, а на Проклетијама нешто мање. На косовској страни Шар-планине највеће је Ливадичко језеро (дужине 230 м, ширине 120, а дубине 7,3 м). Под врхом Бистра налазило се Велико (на надморској висини 2140 м, дужина 120, а ширина 80 м) и Мало ја-

³⁷ Архив Југославије (даље: АЈ), Фонд Министарства шума и рудника, 68-25-110, Опис шума Јужне Србије по врсти и количини урађен од стране Комисије за проучавање, август 1931, 351–358.

³⁸ Војислав С. Радовановић, *Географске основе Јужне Србије*, Скопље 1937, 108.

³⁹ А. Урошевић, нав. дело, 293–303. Аутор на основу истраживања закључује да је бифуркација Неродимке вештачка на природној предиспозицији (Ј. Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, 15).

⁴⁰ Исто, 33–42.

⁴¹ А. Урошевић, нав. дело, 414–415.

жиначко језеро (надморска висина 2200 м, а дубина 5 м). Са дубином од 11 м, Велико јажиначко језеро било је најдубље језеро на Шар-планини. У изворишту Призренске Бистрице, на висини од 2380 м, налазило се Горњеселско језеро (дужина 100, ширина 53, а дубина 1,5 м), највише језеро на Косову и Метохији и једно од највиших у Краљевини Југославији. На Проклетијама се под Ђеравицом налази Велико (надморска висина 2320, дужина 300, ширина 150 м) и Мало ђеравичко језеро (надморска висина 2360 м). Истиче се и Ридско језеро (надморска висина 1970 м). На Косову и Метохији налазило се и једно језеро крашког типа, Ополско језеро у Опљу.⁴²

Повољни климатски услови

Поред планинског, шумског, речног и језерског богатства, Косово и Метохија се одликују повољним климатским условима. Клима на Косову и Метохији је умерено континентална са средоземним утицајем који продире долином Дрима и Белог Дрима, тако да Метохија има блажу климу од суседних области. Косово је изложеније утицају континенталних ваздушних маса и налази се на већој надморској висини. На Косову су зиме хладне, а лета сува и топла. Просечне температуре су око 11 степени, јул је најтоплији месец (око 20 степени), а најхладнији је јануар (око -1 степен). Највише падавина има у Метохији, а најмање у Косову Пољу. Снег је редовна појава на Косову (30–40 дана годишње). У Метохији су зиме мање хладне (од -0,5 до 0,5 степени), али су снеговитије. Лета су често топлија него на Косову (од 21,5 до 22,8 степени). Облачност је на целој територији веома мала а сунчаност дуготрајнија.⁴³

Рударски потенцијал

Трепча је заузимала друго место међу европским рудницима а прво на Балкану.⁴⁴ Британско предузеће *Selection Trust* из Лондона, на челу са Алфредом Честером Битијем америчким инжењером рударства, предузело је 1924. истраживање рудних потенцијала Трепче.⁴⁵ Већ 1927. фирма је откупила концесију Трепче за експлоатацију руда од Радомира Пашића, на простору од 529.642.561 м². За преузимање ове концесије предузеће је 9. децембра 1927. основало посебну компанију *Trepca Mines Limited* са седиштем у Лондону. Компанија је 1928. утврдила резерве

⁴² Исто, 42–44.

⁴³ Исто, 29.

⁴⁴ Божица Славковић Мирић, „Развој рудника Трепча у периоду између два светска рата”, у: *Наука без граница 3: Историја свешта и уметности*, ур. Божидар Зарковић, Данијела Тешић Радовановић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2020, 225–244.

⁴⁵ Здравко Петровић, *Индустрија и рударство Јужне Србије*, Београд 1940, 95–97

руде од 500.000 тона. Ова количина била је повећана до 1930. на 1.750.000 тона.⁴⁶ Акцијски капитал који је приликом оснивања компаније износио 107.500 фунти стерлинга повећан је на 200.000 фунти, а Управни одбор је повећао капитал 1929. на милион фунти ради изградње постројења за транспорт и флотирање руде, као и радничког и службеничког насеља.⁴⁷

На месту старог рудника из средњег века, 10. октобра 1930. отворен је нови рудник Стари Трг. Свечаности су присуствовали краљ Александар I Карађорђевић, кнез Павле Карађорђевић, министар шума и руда, Душан Сернец, министар трговине и индустрије, генерални директор и председник *SelectionTrust*-а и председник Управног одбора компаније, Алфред Честер Бити.⁴⁸ Управник Трепча био је Хави, један од најбољих енглеских рударских инжењера, а истражни радови поверени су инжењеру Зелеману, који је брзо постигао резултате. Изграђена је жичара од Старог Трга до Звечана и просечен пут од Косовске Митровице до Старог Трга. Опрема рудника и флотације била је, за то време, најмодернија. Целокупни радови на изградњи постројења и монтажа опреме урађени су у кратком року. Стари Трг је постао центар експлоатације предузећа Трепча. Био је везан добрим колским путем са Митровицом, а преко ње и са генералном дирекцијом и индустријским објектима у Звечану.⁴⁹

У коповима трепчанских рудника обилавала је оловна и цинкана руда и према капацитету инсталација могло се годишње извући око 80.000 тона оловне и цинкане руде.⁵⁰ У Старом Тргу дневно се вадило 1600 т руде (око 50.000 месечно). Углавном је олово из Трепча ишло преко Солуна у Белгију, а затим у мањој мери у Француску, Немачку и друге земље.⁵¹ Производња Трепча је стално расла.⁵² Упоредо са проширењем производње повећавао се и број запослених у Трепчи.⁵³

Поред Трепча, знатна количина оловно-цинкане руде пронађена је у Ајвалији у близини Приштине, па је у истражне радове инвестирано више милиона динара.⁵⁴

⁴⁶ *Радничке новине* наводе да су на руднику Трепча резерве руде износиле 3.900.000 тона. Просечна садржина била је 9,5% олова, 5,2% цинка и 4 унце сребра по тони (*Радничке новине*, 1. јануар 1938, бр. 1).

⁴⁷ *Косовска Митровица и околина*, Приштина: Институт за историју Косова; Београд: Институт за савремену историју; Косовска Митровица: Одбор за издавање монографија, 1979, 130–131.

⁴⁸ У посао је инвестирано, како наводе *Радничке новине*, преко 50.000.000 динара. М. Гавриловић наводи да је првобитни капитал друштва био 750.000 енглеских фунти, али како су радови и послови око организације однели највећи део уложеног капитала, он је био повишен на 1.250.000 енглеских фунти. Са тим средствима приступило се изградњи модерног рударског предузећа у које је до 1930. било уложено око пола милијарде динара (Мил. Р. Гавриловић, *Привреда Јужне Србије*, Скопље 1933, 70–71).

⁴⁹ *Косовска Митровица и околина*, 130–131.

⁵⁰ М. Р. Гавриловић, *Привреда Јужне Србије*, 70–71.

⁵¹ *Вардар*, 1. август 1935, 2–3.

⁵² А. Хадри, нав. дело, 63.

⁵³ Зоран Вукадиновић, Милован Богавац, *Српска просвета и култура у Косовској Митровици 1836–1941*, Приштина, Призрен 2001, 46–47

⁵⁴ М. М. Алкалај, *Рударство*, 746.

Рударска активност на Косову и Метохији није се ограничавала само на експлоатацију средњовековних рудника, махом оловно-цинканих, већ се прешло и на експлоатацију других руда – пре свега хрома и магнезита. Интересовање за хром је било све веће због његове широке употребе. Скопски индустријалац Моис Асео био је међу пионирима у рударству на југу, па је 1927. основао предузеће „Хромни рудници М. Асео“, са седиштем у Скопљу. После Асеове смрти предузеће је постало власништво његових наследника, а 1938. претворило се у акционарско друштво „Хромасео“, са седиштем у Скопљу. Ово предузеће је имало већи број концесија у Вардарској и Зетској бановини, пре свега Језерина у Неродимском срезу, Хромовник у Подримском и Дева у Ђаковичком. Хромна руда се продавала једино са изнад 46% садржине метала. Од укупне продукције 25% је остајало у земљи а остало се извозило у иностранство. Предузеће је због тога радило са смањеним опсегом, али је и поред тога упошљавало 350 радника, 3 инжењера и 16 чиновника. Производња је била у сталном порасту (са 612 тона 1928. године на 8237 тона у 1936. години).⁵⁵ Према писању часописа *Vаргар*, Језерина је била највећи хромни рудник М. Асеоа, у коме је радило 250 радника у једној смени од 8 сати са једночасовним одмором. Било је упослено и две стотине радника који су руду од рудника до рударске колоније Брезовица превозили коњима, као и око 170 радника који су превозили руду до прве железничке станице Урошевца. Рад и зараду добило је на овај начин неколико стотина породица из села у Сиринићкој жупи. Упослена је била искључиво домаћа радна снага. Капацитет је био 6000 т – 8000 т годишње и руда се махом извозила преко Солуна у Француску и Чехословачку и Пољску. Режијска надница професионалних радника била је 35–50 динара, обичних 12 и 18 динара за 8 часова. На Језерини није било радничких колонија нити заједничке кухиње.⁵⁶ У области Сиринићке жупе било је хромне руде, у рудницима у рејону села Врбештице. Руда се даље са слагалишта до железничке станице Урошевац превозила коњским и воловским колима, од чега је највише користи имало село Штрпце.⁵⁷

Први рудник магнезита био је отворен на Косову код села Липљана и њега је експлоатисала фирма „Бакић и комп. К. Д.“. Капацитет овог рудника био је до 7000 тона магнезита годишње, а сва руда се извозила преко Солуна за Енглеску, Немачку и Америку.⁵⁸ Рудник Голеш у Грачаничком срезу био је рудник магнезита који је откривен 1924, али се три године овде ништа није радило јер магнезит није представљао привлачно рудно благо и његова примена је била ограничена. Рајко Бакић, Тодор Славковић и Стојимир Парлић из Урошевца откупили су овај терен и започели оснивање прве индустрије магнезита у Југославији (покривао је око 80% целокупне производње магнезита у Југославији). У предузеће је инвестирано око четири милиона динара. Експлоатациони центар и инсталације налазили су се у близи-

⁵⁵ З. Петровић, *Индустрија и рударство у Јужној Србији*, 28–31.

⁵⁶ *Варгар*, 15. август 1935, 1–2.

⁵⁷ А. Урошевић, *О Косову*, 216.

⁵⁸ М. Р. Гавриловић, *Привреда Јужне Србије*, 70–71.

ни планине Голеш, 12 км од Железничке станице Липљан. У руднику је било запослено 250 радника. Произведено је 1928. године 1620 тона печеног магнезита, 1932. године 5953 тоне, а 1936. године 6995 тона. Годишња производња износила је око 7000 т, а продавало се 500 т – 1000 т сирове руде. Магнезит са Голеша утоваривао се у Липљану и упућивао у Солун бродом за све северноевропске земље највише за Холандију и Француску. Велику конкуренцију представљала је у првом реду Грчка, која није имала велике транспортне трошкове јер су њени рудници били у близини мора.⁵⁹ Дреница, концесија за магнезит у Прекаској општини, у Вучитрнском срезу, била је сопственост хрватског индустријалца Леа Милера, који је упошљавао око 40 радника.⁶⁰ Краљевина Југославија издала је рударске повластице на истраживање руде у атарима општина Шурланске, Пасјанске и Ранилушке у Њиланском срезу индустријалцу из Београда Фердинаду Грамбергу, а Општине рогачичке Петру Лазићу, пензионеру из Скопља у септембру 1940.⁶¹ Рудник угља Косово код Обилића отворен је 1921. и овде се добијао одличан лигнит. Од Обилића, тј. од пруге Косовска Митровица – Скопље до рудника изграђена је ваздушна железница која је доводила угаљ до железнице. Рудник је био власништво Рударског индустријског а. д. Косово из Београда.⁶²

Значај лековитих бања и термалних извора

У лечењу болести значајне су биле и бање и термални извори. На Косову и Метохији је постојао велики број бања и термалних извора који су били везани за разне пукотине у земљи и раседе дуж обода котлина. Извори и бање били су својина државе, а њима је управљало Министарство социјалне политике и народног здравља. У свакој бањи је требало да постоји бањска управа коју је одређивао бан.⁶³ Ипак, све бање су биле примитивне и неуређене. Посећивао их је мали број посетилаца, најчешће из најближе околине, пре свега због саобраћајних прилика али и због неуређености.

Клокотска бања у долини Биначке Мораве, у Њиланском срезу, код села Клокота, на путу Њилане–Урошевац, имала је три извора – први киселе воде, други за спремање лековитог блата и трећи у коме су се купали реуматичари. Лечила је реуматизам и болести костију са температуром од 16 до 32 степена. Банска управа ју је издала под закуп и концесионар је до 1937. уложио 150.000 у уређење бање. Бања у Бањској или Бања краља Милутина у селу Бањској (5 км југоисточно од Ко-

⁵⁹ Вардар, 4. септембар 1935, 3; М. Р. Петровић, *Индустрија и рударство Јужне Србије*, 100–101.

⁶⁰ М. М. Алкалај, нав. дело, 746.

⁶¹ АЈ, Министарски савет Краљевине Југославије, 138-7-319, 321, 322, Министарство шума и рудника Министарском савету, 24. децембар 1940, 30. септембар 1940.

⁶² З. Петровић, *Индустрија и рударство Јужне Србије*, 101–102; М. Р. Гавриловић, *Привреда Јужне Србије*, 70–71.

⁶³ *Годишњак о народном здрављу и раду здравствених установа и орџана 1937–38*, 18.

совске Митровице) имала је воду која је била карбонатна (алкална, алкално-земна), са температуром 43–47 степени и лечила је реуматизам и неуралгије. Станови су били у сеоским кућама и била је примитивно уређена; имала је око 1500 посета. У Милошевој бањи (8 км од Приштине) главни извор је давао 12 литара у минути. Народ је воду употребљавао за пиће и купање против шуге и шећерне болести. Бања Илица (7 км североисточно од Пећи) била је на преко 600 м надморске висине, са лепим природним положајем, здравом планинском водом, ваздухом и зеленилом. Лечила је гихт, реуматизам, шкрофуле, нервозу, женске болести и др. Није била уређена, куће за посетиоце биле су мале и примитивне, од дасака, прућа и сламе. Сама бања била је „мали тор ограђен даскама“ у кругу од метар и по, где су се без упутстава лечили одвојено мушкарци и жене, збијајући се потпуно наги, издржавајући топлоту воде од 40 и више степени. Од сваког посетиоца и оног ко је користио бању узимао се динар.⁶⁴

Што се тиче минералних извора, у Њиланском срезу налазили су се, поред Клокотске бање, извори Хоџин камен, Кметовска минерална вода, Пасјанска минерална вода, минерална вода у Порешју и Житинска минерална вода. Народ се у прва два купао само о Ђурђевдану, када је нарочито веровао у здравствену моћ извора. У Неродимском срезу налазила се чесма алкално-киселе воде у селу Бурник. У Качаничком срезу минерална вода Ђенерал Јанковић, налазила се на прузи Скопље – Косовска Митровица, удаљена 3 км од железничке станице, а спадала је у ред алкално-земноалкалних кисељака. Дечански кисељак, у Ђаковичком срезу, под самим Манастиром Дечанима, спадао је у ред земноалкалних кисељака, користио се ради лечења стомачно-цревних обољења, као и рудник Бања у Срезу источком, извор на друму Пећ – Косовска Митровица, поред реке Дрима.⁶⁵

Закључак

Косово и Метохија налазили су се на југу Краљевине Југославије и представљали су део Јужне Србије, а затим делове Вардарске, Моравске и Зетске бановине. Природна богатства у виду планина, шума, река, клисура, као и плодна земља за обрађивање у косовској котлини, одређивали су географски значај овог дела земље. Шуме су прекривале 35% Косова и Метохије, пре свега у виду ниских шума и шикара. Смањена су била пространства четинарских шума, најчешће због неуређене сече и испаше, а задржала су се само она тешко приступачна и удаљена. У односу на површину среза највећа пошумљеност била је у Лапском срезу (68%), док је најмања била у Грачаничком (37,1%). Планине на западу, југу и северу стрмо су се издизале окомито из котлине са дубоко усеченим клисурама (Руговска, Дечанска и

⁶⁴ *Зетски вјесник*, бр. 59, 1933, 3; *Зетски вјесник*, бр. 721, 1938, 2.

⁶⁵ Душан Алексић, „Бање и минералне воде“, Скопље: Штампарија „Јужна Србија“, 1937, 787–798; *Илустровани званични алманах – шемаџизам Зетске бановине*, Цетиње 1931, 366.

др.). Клисуре су биле природно погодне за пљачкашке и разбојничке нападе, због огромних стена и шумовитости, па су самим тим означавале неприступачне пролазе.

На Косову и Метохији налазио се хидрографски чвор Југославије, односно на Дрманској глави, на Неродимској планини, додиривали су се сливови Црног, Јадранског и Егејског мора. Реке које су долазиле са Проклетија, Шаре и других високих планина у летњим месецима обиловале су водом, док су у равни Косова и Метохије споро текле плитким и широким долинама, а преко лета многе су биле сушне. Клима је умерено континентална са средоземним утицајем који продира долином Дрима и Белог Дрима, тако да Метохија има блажу климу од суседних области. Косово је више изложено утицају континенталних ваздушних маса и налази се на већој надморској висини. Клима и обилне реке одређивале су пољопривредну производњу, односно гајење житарица у највећој мери, а самим тим и економско тржиште.

Рударски потенцијал Косова и Метохије је веома значајан. Трепча је била први рудник на Балкану по важности када је реч о експлоатацији оловно-цинкане руде. Ова врста руде пронађена је и у Ајвалији, у близини Приштине. Рударска активност на Косову и Метохији није се ограничавала само на експлоатацију средњовековних рудника, махом оловно-цинканих, већ се прешло и на експлоатацију других руда – пре свега хрома и магнезита (Језерина у Неродимском срезу, Хромовник у Подримском и Дева у Ђаковичком). Први рудник магнезита био је отворен на Косову код села Липљана. Рудник Голеш у Грачаничком срезу био је рудник магнезита. У Руднику угља Косово, код Обилића, добијао се одличан лигнит.

Бање су веома важне у лечењу многих болести, али су у периоду између два светска рата на Косову и Метохији биле неуређене и са малим бројем посетилаца. Неке од значајних биле су: Клокотска бања (код Гњилана), Милошева бања (8 км од Приштине), бања Илиџа (код Пећи). Поред лековитих бања, значајни су били и термални извори.

Географски, геополитички, рударски, бањски потенцијали Косова и Метохије били су и остали веома значајни за цео југословенски, односно српски простор. Управо из тог разлога, требало би радити на томе да се овај простор сачува у оквиру српских граница.

ИЗВОРИ

Архив Југославије, Фонд Министарства шума и рудника (68), Фонд Милана Стојадиновића (37), Фонд Министарског савета Краљевине Југославије (138).
Радничке новине, јануар, 1938.

ЛИТЕРАТУРА

Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954. Београд: Завод за статистику НР Србије, 1955.

Алексић, Душан, *Бање и минералне воде*, Скопље: Штампарија „Јужна Србија“, 1937.

Алкалај, Морис М., *Рударство*, Скопље: Штампарија „Јужна Србија“, 1937.

Бабовић Распоповић, Сенка, *Културна историја у Зетској бановини: 1921–1941*. Подгорица: Историјски институт Црне Горе: САНУС, 2002.

Божовић, Григорије, *Слике Косова и Метохије: љутојиси и рејоршаје*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека, 1998.

Вукадиновић, Зоран, Милован Богавац, *Српска просвета и култура у Косовској Митровици 1836–1941*. Приштина: Институт за српску културу; Pristina: Institute of Serbian Culture; Призрен: Учитељски факултет, 2001.

Војна енциклопедија, IV. Гавезић, Никола (ур). Београд: Војноиздавачки завод, 1985.

Гавриловић, Мил. Р., *Привреда Јужне Србије*. Скопље: „Немања“ задужбинска штампарија Вардарске бановине, 1933.

Годишњак о народном здрављу и раду здравствених установа и органа 1937–38. Београд: Централни хигијенски завод.

Зетски власник: информативни и службени лист Кр. банске управе Зетске бановине. Цетиње: Државна штампарија.

Илустровани званични алманах – шематизам Зетске бановине. Цетиње: Краљевска банска управа Зетске бановине, 1931.

Јовановић, Владан, *Вардарска бановина 1929–1941*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2012.

Косово: некад и данас. Малетић, Михајло (ур). Београд: Економска политика, 1973.

Косовска Митровица и околина. Приштина: Институт за историју Косова; Београд: Институт за савремену историју; Косовска Митровица: Одбор за издавање монографија, 1979.

Крстић, Бранислав, *Косово између етничкој и историјској права*. Београд: Кућа „Вид“, 1994.

Нушић, Бранислав, *Косово: опис земље и народа*. Ниш: Медивест КТ, 2021.

Петровић, Драгољуб, „Стање шумарства у Србији и Јужној Србији и задаци његовог унапређења“, *Привредни листови Задужбине Николе Сисајића*, књ. 1. Београд: „Млада Србија“, 1936.

Петровић, Здравко, *Индустрија и рударство Јужне Србије*. Београд: Индустриски курир, 1940.

Радовановић, Војислав С., *Географске основе Јужне Србије*. Скопље: Штампарија „Јужна Србија”, 1937.

Ревија Туристичкої савеза Вардарске бановине Јуї, април 1940, 12.

Ристић, Косовка, *Мало Косово: антропогеографска студија*. Приштина: с. н., 1971.

Славковић, Божица, „Шуме и шумарство на Косову и Метохији 1929– 1941”, *Историја 20. века*, 2/2013, 75–93.

Славковић Мирић, Божица, „Развој рудника Трепча у периоду између два светска рата”, у Божидар Зарковић, Данијела Тешић Радовановић (ур.), *Наука без граница 3: Историја света и уметности*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2020) 225–244.

Славковић Мирић, Божица, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији 1929–1941*. Београд: ИП Просвета; ИП Принцип, 2018.

Станојевић, Станоје, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. 2, И-М. Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2010.

Урошевић, Атанасије, *О Косову: трагови, насеља и други антропогеографски сити-си*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић”, 2009.

Хадри, Али, *Косово и Метохија у Краљевини Југославији*. Београд: б. и., 1969.

Цвијић, Јован, *Балканско полуострво и јужнословенске земље: основе антропогеографије*, Загреб: Хрватски штампарски завод, 1922.

Božica Ž. SLAVKOVIĆ MIRIĆ

ECONOMIC POTENTIALS OF KOSOVO AND METOHIJA BETWEEN TWO WORLD WARS

Summary

The territory of Kosovo and Metohija was very important for the Yugoslav state. Indisputably in a political context, but in all other spheres as well. That region has remained important until today. The geographical, geopolitical and natural potentials of Kosovo and Metohija were very important for the Yugoslav state in the period between two world wars. Its mountains, forests, rivers, lakes, gorges and fertile land have always made the natural resources of this region. The favourable climate and the rivers abounding in water influenced the agricultural production, i.e. predominantly growing cereals, and therefore the economic market. The mining potential of Kosovo and Metohija is very important. By its importance for the exploitation of lead-zinc ore, Trepča was the leading mine in the Balkans. In addition to this mine, chromium and magnesite ores were also exploited. The spa potential was insufficiently used because tourism was not developed and there was no habit of going to spas for treatment. The very big natural potential of this region was recognised by the Yugoslav state, which worked on its development and modernisation. However, the processes initiated by the Yugoslav state were temporarily stopped due to the outbreak of the Second World War.

Key words

Spas, Kosovo and Metohija, Yugoslavia, South Serbia, mining